

Lokalhistorisk forening for Sønderhald kommune

Årsskrift
1981

tegnet af E. Esrup

Nærværende årsskrift for 1981 er trykt i 500 eksemplarer og udgivet af Lokalhistorisk forening og arkiv for Sønderhald Kommune.

Eftertryk af årsskrift - helt eller delvis - kun tilladt med udgiverens tilladelse.

Årsskriftets tekst og illustrationer er tilrettelagt af et redaktionsudvalg bestående af Jørgen Michaelsen, Vibeke Nielsen (ansv.) og Preben Strange.

Layout, sats, repro og tryk: Auning Bogtryk & Offset ApS.

Ekspedition: Helga Sørensen, Årslev, 8900 Randers (tlf. 06-49 13 40).

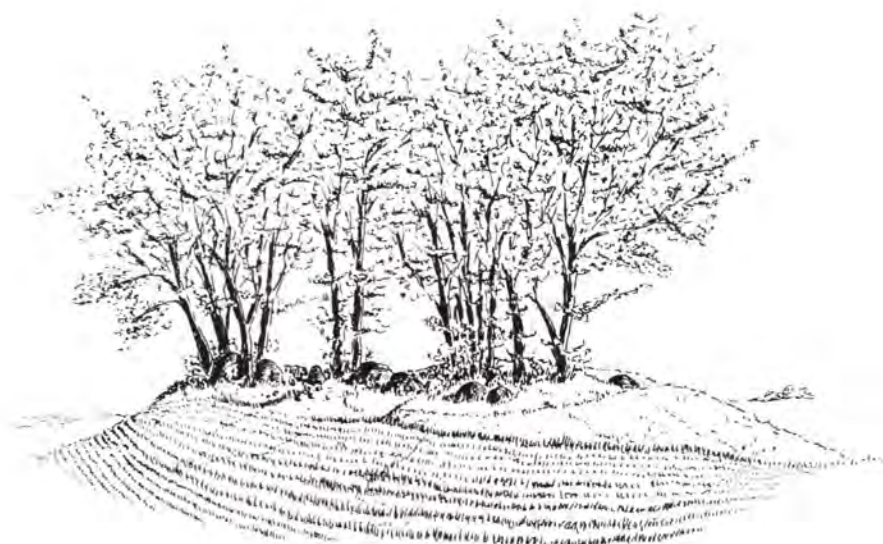
INDHOLDSFORTEGNELSE:

En ulykkelig hændelse	5
Mere om flæsketyveriet i Årslev	15
Vester Alling kirke	17
Endelig hjemme igen	23
Et stykke socialhistorie	29
Marius Saaby	33
Beretning	35
Regnskab	38
Adresselister	40

FORORD

Historien er en kæde af led, og det er vor opgave at finde de manglende led. Det er en interessant opgave, som vi aldrig bliver færdig med - Vi skal ikke rende så stærkt, at vi mister forbindelsen med vore forfædre, for et land uden fortid er som en mand, der har mistet hukommelsen.

Marius Saaby

Sommerudflugt 1961. To- og trebenede studer Sjelbrostenen. De stisnævnte deltog dog ikke i resten af turen. (Foto Erik Olsson)

En ulykkelig hændelse.

AF ELSE PEDERSEN

husmoder, Auning.

Den 2. janur 1860 kl. 7 morgen var indsidder Christen Henriksen Rougsø¹ og hans kone Ane Marie² på vej hen ad gaden i Årslev. De skulle op i præstegården, hvor Christen var røgter og konen skulle malke sin ko. Da de var kommen forbi fattighuset, hørte de pludselig et højt skrig fra dammen (Søeng), det lød så uhyggeligt, at de næppe kunne tro, det var fra et menneske, det lød mere som fra et dyr. De løb hurtigt ned til dammen, der ligger lidt østlig for fattighuset. Her så de, at der var noget, der bevægede sig ude i vandet, nogle ganske få alen fra land, og de kunne nu se, at det var et menneske.

Da de begge var oppe i årene, troede de ikke, at de selv havde kræfter til at hjælpe, hvorfor de gav sig til at gøre anskrig. Christen løb hen til fattighuset og råbte ind ad vinduet, at der var nogen i dammen, konen løb op på gaden, og kaldte på hjælp hos Laurs Johansen,³ hvis hus lå lige oven for fattighuset.

Laurs Johansen lå i sin seng, da det endnu var mørkt. Han hørte Ane Marie råbe og sprang straks ud af sengen og løb nu, uden at give sig tid til at iføre sig andet end et par underbukser, hen til dammen. Her sprang han ud i vandet, og ca. 5-6 alen ude så han noget af et menneske, der lå på knæ med ansigtet nede i vandet. Han greb personen om livet og løftede denne op. Nu så han, at det var Else Jensen,⁴ som boede hos sine svigerforældre i et hus, der ligger nogle få skridt nordlig for vejen, der fører gennem Årslev, og i ca. 100 skridts afstand fra dammen.

Han bar hende op på land, her gjorde hun fagter og pegede ud mod vandet. Laurs fik da en anelse om, at der måtte være flere ude i dammen, og han råbte til sin kone Marie,⁵ som var rendt bagefter ham, samt til Anders Årslevs⁶ søn Jens Christian,⁷ der boede i fattighuset, men som ved Christen Rougsøs anskrig var løbet ud til dammen, om at springe ud i vandet for at se, om der var flere derude.

Christen Rougsø hjalp nu Laurs med at få Else bragt op til hendes hjem. Blødet flød hende ned af halsen, og hun var så mat, at de måtte bære hende.

Da de kom ind i huset, lå hendes svigerforældre endnu i deres seng. Konen Maren⁸ i samme stue hvori Elses seng stod, og i stuen ved siden af sov manden Anders Pedersen Gammel⁹ i samme seng som deres logerende, en tysk arbejdsmand ved navn Henrich Welling.

Nede ved dammen var Jens Christian imidlertid trådt et par skridt ud i vandet, hvor han nu så en lille dreng ligge med ansigtet nede i vandet, som her kun var ca. 1/2 alen dybt, da der endnu var is under vandet. Han greb drengen og løb op på land. Marie så i det samme en lille pige liggende blot et skridt ude i vandet. Hun sprang ud og greb hende og så nu, at børnene var bundet sammen ved et tyndt stykke reb.

De to børn, drengen på 3 år og den lille pige på omtrent 3/4 år, var begge Else og hendes mand Peder Andersens¹⁰ børn.

Marie og Jens Christian løb nu straks op til Anders Pedersens med børnene. Først her i huset vikled Marie rebet af pigens arm, hvorom det var kastet et par gange rundt. Hun gav sig derpå til at tumle med hende, og det lykkedes kort efter at få liv i pigen.

Kirsten Marie Nielsdatter Glass¹¹ fra fattighuset, der hørte råbene om, at Else havde druknet sig og børnene, var løbet hen til Anders Pedersens. Undervejs herhen traf hun en kone Maren Trompeter,¹² der boede nabo til Anders Pedersens, de fulgtes nu ind i huset.

Her stod Marie da og tumlede med den lille pige, drengen lå, iført sine klæder, på gulvet ved kakkelovnen. Et stykke reb var bundet om livet på ham. Maren Trompeter skar rebet over, og Kirsten Marie gav sig straks til at få klæderne af ham, idet hun tildels måtte skære dem af.

Hun tog derefter drengen på skødet, hvor hun trimlede ham for at få liv i ham og da det ikke lykkedes på denne måde, blev han bragt i et varmt bad, men alt var forgæves. Drengen var død, druknet, og han blev lagt i en standkiste i stuen.

Under alt dette havde Else siddet på en stol, blodet flød endnu ned ad hende fra et sår i halsen, og hun jamrede sig svagt. Hende fik de nu bragt til sengs.

Christen Rougsø og hans kone var imidlertid gået til deres arbejde i præstegården, hvor de meldte det passerende til præsten, pastor Gjølby. Denne sendte en skrivelse om ulykken til politimesteren i Randers, herredsløjed Kampmann, der samme dags eftermiddag kom til Årslev, tillige med underlæge Kulr, for at foretage undersøgelse og forhør over det passerende.

Under dette og senere forhør får man nu indblik i, hvad der har kunnet forårsage denne unge kone til at ville berøve sig og sine børn livet.

Else Jensen, hvis fulde navn var Else Kjerstine Marie, er født 28. marts 1835 i Randers og opdraget på Randers købstads fattigvæsens bekostning. Altså er hun opvokset under trange kår, men skal som barn have været flink, villig og lydig men ellers stille og tungsindig. Da hun var 10 år, fik hun et epileptisk anfald, det gentog

sig med længere mellemrum indtil hendes 20. år, hvorefter hendes helbred havde været bedre.

Præsten der forberedte hende til konfirmationen, erklærede, at hun var temmelig svag af begavelse, og hendes åndelige evner synes ikke at være meget udviklede.

Else blev kendt med sin mand Peder Andersen, da de begge tjente hos Niels Pagter i Assentoft. Hun »ærlig og tro i et år«, som det bemærkes i tilgangslisten.

De blev gift i efteråret 1856, og flyttede til Årlev den 8. november samme år. Her skulle Else bo hos sine svigerforældre, Peder var kun i hjemmet en enkelt dag engang imellem, da han havde tjeneste på Ejstrupgården på Årlev Mark.

Else, en mørkhåret kvinde med blå øjne og en ansigtsfarve der vidnede om sundhed og et roligt blik med et udtryk af godmodighed, var vellidt i byen. Hun var for det meste stille og blød af sind, men engang imellem kunne hun være pirrelig, så blev hun tavs og indesluttet.

I de 3 år hun og Peder havde været gift inden denne ulykkelige hændelse, havde hun ikke lidt af nogen sygdom, og hun havde født 2 sunde og velskabte børn, mod hvilke hun altid viste sig som en kærlig mor, og begge børn bar præg af en omhyggelig pleje og var velnærede.

Men hos sine svigerforældre blev Else behandlet meget slet, især af svigermoderen. Hun bebrejdede Else, at hun var skyld i, at deres søn ikke giftede sig med en anden pige, som de hellere havde set som svigerdatter, endskønt denne pige var lige så fattig som Else, og trods det, at det var almindelig bekendt, at Peder på det bestemteste modsatte sig dette ægteskab. Han og Else levede godt sammen.

Anders Pedersens hus i Årlev. (Foto: Erik Olsson, Årlev)

Denne anden pige, Bodil Marie Jensdatter fra Romalt, havde 7. november 1855 født et barn, som Peder var far til, og hvortil han nu betalte underhold. Hun lå i barselsseng hos hans forældre. De var efter pigens udsagn gode mod hende, og hun havde enkelte gange været på besøg hos dem, også efter at Else var blevet gift med Peder. Men det var hun nu ophørt med, da hendes nye kæreste ikke brød sig om disse besøg.

Svigermoderen, der var meget nærig, bebrejdede Else ved enhver given lejlighed, at hun intet havde bragt med til huset, og at hun og Peder intet ejede, men at det var de gamles alt, hvad der var i huset.

Af denne grund var det heller ikke muligt for de unge at flytte derfra, hvilket Else enkelte gange havde bedt sin mand om, da hun ikke vel kunne holde de gamle ud. Den gamle kone skændte uhyre meget på Else, kaldte hende både for horekvinde, tyvetøs og en fortrukken kælling, uden at der var nogen som helst grund dertil. Else svarede sjældent stort igen, og svarede hun, var det altid i en god tone.

En sommer, da svigermoderen var syg, plejede Else hende omhyggeligt og trøstede hende, at hun nok skulle blive rask igen.

De gamle blandede sig også i børnenes opdragelse. De kunne heller ikke tåle, at Else gik på besøg i byen, især ikke hvis hun der havde nydt noget, og ikke bragte noget deraf med sig hjem.

Svigerfaderen var henfalden til druk, og når han var fuld, var han ligeledes meget ond mod Else.

Engang han var kommet fuld hjem fra kroen, ville hun hjælpe ham af klæderne, han tog hende da om nakken og bøjede hende mod gulvet, men blev forhindret i yderligere voldsomheder af deres daværende logerende, smeden Knud Jensen.¹³ Hun var på det tidspunkt højfrugtsommelig med den lille pige.

Siden høsten 1859 havde svigerfaderen, der var væver, ikke fortjent stort ved væven, eller taget sig andet for, så de gamle havde ikke kunnet bidrage noget til den fælles husholdning.

Nytårsdag 1860 var Peder hjemme på besøg. Else ville gerne have været i kirke den dag, men kunne ikke få nogen til at se efter børnene så længe.

Hen imod mørkningen kom den gamle mand hjem. Han var da godt fuld og holdt et slemmt hus. Han rev drengen, som Else stod med, til sig, men i sin berusede tilstand tumlede han omkuld med drengen, hvorved denne kom til at støde sig. Derover kom den gamle og sønnen nu op at skændtes så hæftigt, at deres logerende Henrich måtte lægge sig imellem.

Nu kom der imidlertid bud fra Ejstrupgården, at Peder skulle møde i sin plads, da der var kommet fremmede, hvorefter han gik bort.

Svigerfaderen vedblev dog at bruge mund og sagde, at han ville slå Else, så hun skulle komme til at krybe på alle fire ud af huset, og at hun og Peder aldrig skulle få huset efter dem.

Han blev ydermere ophidset dertil af svigermoderen. De skældte Else ud for det værste der var til, at hun var et skarn o.s.v. Henrich, der var en meget ordentlig karl, gjorde alt for at formå dem til at være rolige. Noget ud på aftenen, vel omtrent kl.8, gik den gamle kone som sædvanlig i seng. Henrich gik da ud i byen. Den gamle mand ville også have været i byen, vel for at få noget mere brændevin, men Henrich fik ham til at blive hjemme, ved at give ham en snaps, og han lovede derpå at gå i seng.

Men svigerfaderen blev oppe, han satte sig ved kakkelovnen og brugte mund mod Else, og fra sengen stemte svigermoderen i med.

Drengen lå hos bedstemoderen. Else gik nu også i seng, hvor hun havde den lille pige hos sig. Den gamle sad fremdeles ved kakkelovnen og mumlede, men Else faldt da i søvn og sov til næste dags morgen ved 5.30 tiden, hvor hun som sædvanlig stod op.

Hun gjorde nu ild på og hængte kaffekedlen over ilden. Hun lavede altid kaffe til de gamle ved denne tid, som de så drak på sengen. Da hun havde hængt kedlen over, klædte hun sin dreng på. Nu var kaffen færdig, og hun ville selv drikke noget og spise smørrebrød dertil, som hun plejede, men hun havde slet ingen appetit.

Lufbfoto af en del af Årsløv. (Foto: Erik Olson, Årsløv)

Hun var så fortvivlet og i den grad nedtrykt i sit sind over den måde, hun blev behandlet på hos de gamle. Nu havde det stået på i 3 år, og hun vidste snart ikke, hvorledes hun skulle holde det ud mere. Hun fik derfor ikke kaffen skænket og sat hen til de gamle, hvorimod tanken nu opstod hos hende, at hun ville tage sig selv af dage, og derved gøre en ende på det hele. Hun tænkte da også på, at hun ikke kunne lade børnene blive hos de gamle, og at de derfor helst måtte dø sammen med hende, idet de tilligemed hende kunne komme i himmerige.

Under sådanne tanker gik hun ud i et udskur. Her var ophængt et reb til at tørre tøj på, dette skar hun nu ned med en kniv, der lå på bordet. Kniven lagde hun igen på samme plads, og rebet stak hun i lommen. Da hun skar rebet ned, fik hun den tanke, at hun ville binde børnene sammen med det, når hun tilligemed dem kastede sig i gadedammen for at drukne.

Hun kom nu til sinds, at hun måtte tale med et andet menneske for at søge trøst i sin fortvivlelse. I en sådan stemning løb hun derfor over i fattighuset og ind til Kirsten Glass, der endnu lå i sin seng, og jamrede sig for hende. Kirsten vidste godt, hvorledes Else havde det hos de gamle, så dette var ganske naturligt for hende. Else bad også Kirsten om at gå op til sin mand, og bede ham om at komme hjem til hende, men hun vidste nok, at han ikke kunne få tid til at komme hjem før aften.

I forstuen i fattighuset traf hun på Kirsten Kjøbenhavner,¹⁴ for hvem hun også jamrede sig.

Hun gik nu derfra, men følte sig lige så fortvivlet som tidligere, og tanken om at aflive sig og børnene trådte atter frem hos hende, hun var nu bestemt på at udføre sin beslutning herom.

Hun gik hjem, hvor hun nu iførte den lille pige, der endnu lå i sengen, de samme klæder som hun havde haft på dagen før, helligdagsklæderne. De bestod af særk, 2 skjorter, bomuldskjole, hue og tørklæde. Drengen gik og legede i stuen. De gamle lod til at sove.

Hun tog nu den lille pige på armen og drengen i hånden og gik ud. Få skridt uden for huset tog hun rebet frem fra lommen, bandt derpå den ene ende rundt om drengens liv, idet hun fortalte ham, at de skulle lege hest. Derpå gik hun ned til dammen, hvor den var hende nærmest, uden at tænke på, at det ene sted i dammen kunne være at foretrække frem for det andet.

Da hun var kommet derned, tog hun den anden ende af rebet og kastede det et par gange rundt om pigens arm. Nu tog hun selv fat i rebet midt mellem børnene og slyngede det et par gange om sin højre hånd. Da dette var gjort, satte hun børnene lige ved kanten af dammen og gik selv øjeblikkelig ud i vandet, trækkende børnene efter sig. Hun bemærkede ikke, at de skreg, den lille pige mærkede hun slet ikke noget til, hvorimod drengen sparkede med benene, som før at komme hen til hende.

Hun vidste ikke ret, hvor langt hun var gået ud i dammen, men der var ikke synderligt dybt, hun kastede sig bagover, ned i vandet, men mærkede nu, at der ikke

var dybt nok til, at hun kunne drukne sig. Hun gjorde derfor sin hånd fri af rebet, og løb nu, så hurtigt hun kunne, hjem til huset, hvor hun tog en brødkniv, der lå på bordet i stuen, og løb derefter med kniven til det samme sted i dammen, for da hun ikke kunne allive sig ved drukning, fattede hun den beslutning at dræbe sig ved at skære sig i halsen med kniven. Da hun løb ud i vandet igen, så hun noget af den lille piges kjole over vandet, drengen så hun ikke det mindste til. Uden at tænke mere på børnene, satte hun sig på knæ i vandet, tog kniven i sin højre hånd og skar sig derpå, så stærkt hun kunne, i halsen foran og slængte derefter kniven fra sig. Hun skreg og kastede sig forover ned i vandet.

Denne ovenstående beretning blev dels fortalt af Else selv, dels af de afhørte personer i sagen.

Else opholdt sig, efter ulykken, 3 dage i sit hjem, hvorefter hun blev indlagt på sygehuset i Randers, hvor hun forblev under hele sin helbredelse.

Her blev hun afhørt den 12. januar. Under dette forhør, ville hun ikke erkende, at det havde været hendes hensigt at tage livet af børnene. Men ved næste forhør den 19. januar, afgav hun den sande forklaring. Hun fortrød meget, at hun under det første forhør var vegen fra sandheden, hvilket var sket, fordi hun troede, at hun kunne slippe med en mildere straf, når hun fortalte, at det ikke var hende, der havde bragt børnene ud i vandet, men at de selv var fulgt efter hende derud.

Pastor Gjølby besøgte jævnligt Else, og han erklærede blandt andet, at hun de første dage efter ulykken næppe var klar over, hvilken synd hun havde gjort sig skyldig i. Hun væltede hele skylden over på de gamle, og var sikker på, at Gud ville forlade hende hendes skyld. Senere blev hun imidlertid vakt til erkendelse af det forbryderiske i hele gerningen, og hun blev bragt til dyb og oprigtig anger.

Endvidere skriver pastor Gjølby: »Der kan næppe herske tvivl om, at denne unge kone har lidt meget under disse pinlige huslige forhold, og at hun ved hendes noget hæftige temperament derved er blevet drevet til den fortvivlede beslutning på en voldsom måde at befri sig derfra. At det også er Peder Andersens anskuelse, såes da han om morgenen, da gerningen var begået, blev hentet hjem fra Ejstrupgården, idet han, som ellers synes at være af en noget flegmatisk karakter, hæftig udbrød, da han trådte ind i stuen: Moder, Moder det er Eders skyld!«

Og Gjølby slutter sin beretning: »Om hendes sjælelige tilstand under gerningens udførelse er det vistnok ikke let at dømme, men det er rigtignok, efter det kendskab jeg senere har fået til hendes åndelige liv, min fulde overbevisning, at hun i det øjeblik hun fattede beslutningen og udførte den gruelige handling, har befundet sig i en så forstyrret tilstand, at hun ikke har været i stand til at reflektere over det forbryderiske deri, så at hun ikke blot har anset det for tilladeligt, selv at forkorte sit liv, men endog har troet at gøre en god gerning mod sine børn ved at befri dem for lidelser, som hun ikke selv har kunnet bære, og »tage dem med sig ind i Himmerige«. Dette er, hvad jeg ser mig i stand til at oplyse, angående denne ulykkeliges

ydre og indre liv».

Distriktslæge J. Brodersen, der besøgte Else 3 gange i hendes hjem efter ulykken, og senere på sygehuset, hvor han tilså hende hver dag, bemærkede ved disse lejligheder aldrig nogen form for sindsforvirring hos hende. Han slutter sin skrivelse således: »Hun har bestandig levet under trange kår, hendes opdragelse har rimeligvis været noget mangelfuld, og hendes forstandsevner har aldrig været meget udviklede. Når dertil betænkes, at hun, i den tid hun har været gift, har levet under højest ulykkelige, huslige forhold, og at hun dagen før hun begik forbrydelsen, i højeste grad har været udsat for meget nærgående krænkelser, så er det næppe forunderligt, at hendes pirrelige nervesystem omsider gav efter, og at hun henfaldt i en tilstand, under hvilken hun hverken formåede roligt at reflektere over sine handlinger, eller bevare kraft og vilje til at modvirke en øjeblikkelig indskydelse. Jeg må som følge heraf antage, at Else Kjerstine Marie Jensen, i det øjeblik hun udøvede den gerning, hvorfor hun er anklaget, ikke har været i stand til at gøre sig nogen forestilling om dennes strafbarhed, og at hun således må anses for psykologisk utilregnelig«.

Ud fra disse oplysninger og rettens egne slutninger, kommer den endelige dom over Else, der afsiges 18/5 1860, derfor til at lyde på, at hun i gerningsøjeblikket måtte anses for utilregnelig og lidende af sindsforvirring, hvorfor hun for actors tiltale, der lyder som følger: »Indsidder Peder Andersens hustru Else Kjerstine Marie Jensen af Årslev tiltales under denne sag for at have ombragt det ene af sine børn og med hensyn til det andet barn derpå at have udøvet attentat«, ville være at frifinde. Men der måtte dog træffes sikkerhedsforanstaltninger, for at forebygge fremtidige, lignende udbrud af sindsforvirring hos hende, for eksempel ved, at hun midlertidig, antages til observation i en anstalt for sindssvage, eller at hun jævnligt, indtil videre, tilses af en læge eller anden øvrighedsperson.

»Thi Kjendes for Ret

Tiltalte Else Kjerstine Marie Jensen bør for actors tiltale i denne sag fri at være, dog at hun overensstemmende med foranførte sættes under øvrighedsens tilsyn«.

Kildehenvisning:

Politi- og ekstraretsprotokol (Landsarkivet Viborg B 53 A - 113)

Domprotokol (Landsarkivet Viborg B 53 A - 114)

Dokumenter til justitsprotokol (Landsarkivet Viborg B 53 A - 139)

Kirkebøger for Årslev sogn

NOTER:

1. Christen Henriksen Rougsø, indsidder.
Født 1800 i Haslund
Død 15/2 1878 i Årslev
fattighus
Gift 5/6 1851 i Årslev med
2. Ane Marie Andersen
Født 1815 i Sabro. Død
29/5 1881 i Årslev fattigh.
3. Laurs Peter Johansen, muremester
Født 1828 i Mejlby. Død
31/5 1898 i Assentoft.
Gift 30/10 1853 med
5. Ane Marie Pedersdatter
Født 1822 i Gylling.
4. Else Kjerstine Marie Jensen
Født 28/3 1835 i Randers.
Død 20/8 1898, som fra-
skilt fattiglem i Årslev fat-
tighus.
Datter af Mads Jensen og Ane Johanne Bensen.
Gift 1856 med
10. Peder Andersen, arbejdsmand
Født 23/10 1827 i Årslev.
Død 11/3 1910 i Årslev.
Søn af Anders Pedersen Gammel og Maren Pedersdatter.
Peder Andersen og Else Jensdatters børn:
den lille pige der overlever: Maren Johanne Pedersen født 4/4 1859
Jens Anthon Andersen Pedersen født 1/6 1861
Inger Marie Pedersen født 5/5 1864 død 20/12 1867
Ane Jørgine Pedersen født 24/5 1866
Niels Abbert Pedersen født 20/7 1869
7. Jens Christian Andersen, daglejer
Født 27/5 1839 i Årslev.
Søn af Anders Jensen og Barbera Christensdatter
6. Anders Jensen (Årslev), daglejer
Født 1804 i Salling sogn.
Død 11/4 1875 i Årslev
som fattiglem.
Gift 9/4 1836 med
Barbera Christensdatter
Født 1811 i Hammel.
9. Anders Pedersen Gammel, væver
Født 1802 i Årslev. Død
25/4 1879 som fattiglem.
Søn af Peder Christensen Gammel og Maren Andersdatter,
Gift 3/6 1826 i Hørning med

8. Maren Pedersdatter	Født 1788 i Hørning.
Død 23/4 1865 i Årslev.
11. Kirsten Marie Glass
Gift med
Hans Andersen, tjenestekarl | Født 1820 i Randers.

Født 1821 i Galten.
Død 23/1 1873 i Årslev. |
| 12. Maren Lauersen (Trompeter)

Datter af ugifte Marie Andersdatter.
Gift med
Mogens Pedersen, arbejdsmand | Født 19/6 1824 i Virring.
Død 4/12 1891 i Årslev.

Født 14/4 1827 i Årslev.
Død 14/10 1897 i Årslev. |
| Søn af Peder Larsen og Ane Christensdatter. | |
| 13. Knud Jensen, smed
Gift med
Ane Margrethe Pedersdatter | Født 1835 i Krstrup.

Født 1838 |
| 14. Kirsten Andersen (Kjøbenhavner) | Født 1795 i Krstrup. |

Mere om flæsketyveriet i Årslev.

Af ELSE PEDERSEN

Under mit arbejde med sagen om Else Jensen viste det sig, at der var uudnyttet materiale at finde om den i sidste årsskrift omtalte sag om et flæsketyveri i Årslev. Således afslører den særlige domprotokol, der dengang ikke var gennemgået, at der faktisk faldt dom i sagen.

Den lyder som følger:

Dom afsagt 18. juli 1859

Thi Kjendes for Ret

Arrestanten Claus Henriksen Bay bør hensættes til forbedringshusarbejde i 4 år, arrestanten Jens Peter Nielsen (den i årsskriftet omtalte Jens Pedersen) bør hensættes i fængsel på vand og brød i 3 gange 5 dage; tiltalte Mette Chatrine Sørensdatter bør hensættes på vand og brød i 5 dage

Dommen iøvrigt at efterkomme efter loven

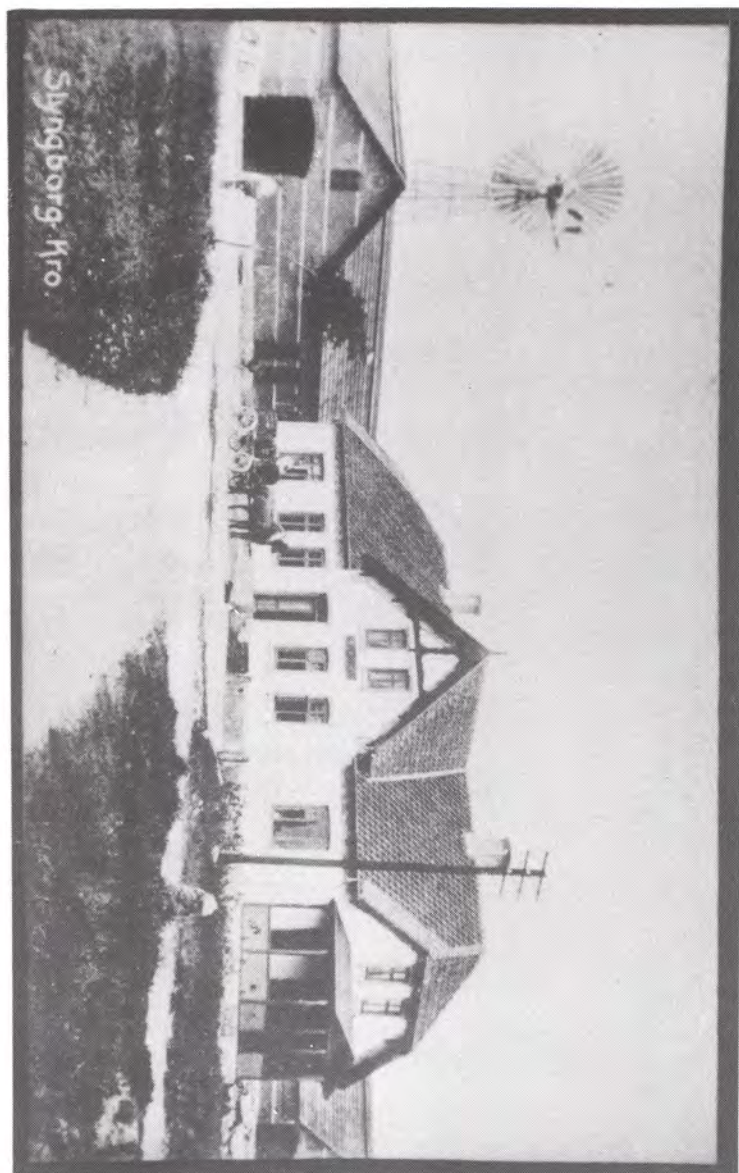
Kampmann.

Herefter må man vist sige, at redaktionens tilføjelse til den egentlige artikel sidste år ramte temmelig meget ved siden af.

Kildehenvisning:

Politi- og ekstraretsprotokol (Landsarkivet Viborg B 53 A 118 og 139)

Domprotokol (Landsarkivet Viborg B 53 A 144)

Vester Alling kirke

Af JØRGEN MICHAELSEN

sognepræst, Øster Alling

Velkommen i Vester Alling kirke.

Når vi er samlet her i kirkerummet, så kan vi tænke os 830 år tilbage i tiden, til o. år 1150. Da var rummet her også. Væggene og loftet var de samme. Stå op måtte man dengang, men søgte øjnene op mod alteret, så de den samme korbue som i dag. Uforandret har den åbnet sig fra dengang til nu, smal og enkel, smukt formet, som en portal. Og gennem korbuen nåede blikket alteret med de brændende lys. Men uden altertavle. Man så yderst fremme den lille vinduesrude i østgavlen, måske mødte øjnene dog forinden et krucifiks, anbragt midt på alterbordet.

Var det altså for 830 år siden, vi var samlet her, så ville vi kunne mindes kirkeindvielsen for ikke længe siden og tænke på festprocessionen rundt om og ind i den nyrejste kirke. På biskoppen, der overalt havde bestænket huset med vievand. Og vi ville have hvisket for os, hvad kirken kom til at hedde ved dåben: Sankt Jørgens kirke. Og vi ville vel have tænkt på festdagen i lyset af foråret og påsken, for indvielsen fandt nok sted på Sankt Jørgens helgendag, den 23. april.

Og vi ville som sognefolk dengang have tænkt på, at det alligevel var godt, vi fik den gamle kirke udskiftet med en kirke af sten. Trækirken havde da været god nok, den havde gjort sin tjeneste, så længe den kunne, og den var fædrenes kirke siden kristendommen blev antaget omkring årtusindskiftet. Men - den var jo: et lille skur, sammenlignet med huset her, - blæst og regn havde taget hårdt på den, ja, mange reparationer havde den krævet. Og så havde de jo også skiftet til stenkirke henne i Øster Alling - og ovre i Fløjstrup - jo, man måtte følge med tiden. - Og hvor trygt og sikkert føltes det ikke at være mellem brede stenmure. Og så var stedet jo da også det samme som før. Det var fædrenes hellige sted, det nye gudshus var grundlagt på.

Hvordan var man kommet ind i kirken - for 830 år siden? Hovedkuld, dumpende ind, uden noget beskyttende våbenhus. Kvinderne gennem den forlængst tilmurede norddør - mændene gennem deres bestemte dør, syddøren, som vi her i aften alle gik ind igennem. Og kvinderne stillede sig i venstre side af skibet, med ansigterne vendt mod altret for Maria, eller billedet af hende, der prydede korvæggen til venstre for buen. Mændene havde højre side til deres rådighed - og måske et Sankt Jørgensbillede eller - alter foran sig på deres side af kordøren, hvor nu prædikestolen er. Dunkelt var der dengang her i kirken, vinduerne lå og små. Flammerne i koret kom rigtig til deres ret - og skabte et mystisk skær om det, der skete deroppe - i det allerhelligste, hvor præsten som gudstjenestens højdepunkt løftede brødet, frembar messeofret: gentog Kristi offer på Golgatha.

Koret er den første del af kirken, der blev bygget, den afgørende del - næsten et lille hus for sig, med dør ind til - kaldet kordøren. Kor hedder det, fordi det var derfra sangen lød, messesangen. Der stod den eller de syngende - menigheden nøjedes med at lytte til og i det højeste afgive enkelte svar, som de gejstlige lærte dem.

Lad os til at begynde med tænke hele alteropbygningen væk og se på det nøgne kor. Så ser vi op til bjælkeloftet, der er som det var for 830 år siden, ens i koret og her i skibet. Enkelte bjælker blev udskiftet ved restaureringen i 1950. Vi kan se, hvilke der er fornyet, de er ikke uregelmæssigt øksehugne, men regelrette, maskinsavede. En overgang og indtil 1950 var bjælkerne i kor såvel som i skib skjult under en loftsbeklædning.

Østvæggen i koret har bag altertavlen det oprindelige lille romanske vindue, med rester af middelalderlig træramme. Og oppe under loftet ses tre huller i muren, som skal være fra middelalderen og skal være lydpotter. Allerede dengang har

man forstået sig på at forbedre akustikken, så ord og sang fra koret bedre kunne høres nede i kirken.

I korets nordside ses omridset af et gammelt vindue, firkantet mærkeligt nok. På korets vestside, på indersiden af korbuen, øverst oppe, er anbragt en ting, der har været lidt ude på vandring i kirkerummet. Det er en trekant af træ, i hvis midte Guds vågne øje ses. Den trekant skal jeg vende tilbage til i forbindelse med altertavlen, - men det sted, hvor den oprindelig har siddet, er lydhimlen her over prædikestolen.

Det mest særprægede i korets vægge er dog et vindue, som man fandt i 1950. Det er et spedalskhedsvindue. Det vil sige: for det første har det været et kighul for de spedalske, som jo på grund af smittefaren ikke måtte deltage i gudstjenesten inden døre. De kunne så stå uden for koret, ude på kirkegården, og få et kig ind i det, som de andre kunne betragte nede fra skibet.

Og for det andet kunne de gå til alters. Eller rettere modtage nadveren, som dengang kun uddeltes til menigheden i form af brødet. I vinduet sad der to låger, en inderst, en yderst. Præsten lukkede nu sin låge op, og de spedalske deres. Så rakte præsten brødet ud til dem med et eller andet redskab, og så havde de dermed modtaget Jesu legeme på fuldgyldig måde, ligesom dem indenfor, der fik brødet bragt ned til sig, hvor de stod i skibet. I 1950 blev vinduet genåbnet og en glastrude indsat midt i hullet i muren.

Fotos: Erik Olson, Årslev

Koret er jo bygget på grund af alteret og bygget op omkring alterbordet. Alterbordet her i koret er nu bygget op af mursten. Men ved restaureringen for tredive år siden fandt man ned til det oprindelige i koret. Omkring alterbordet fandt man det gamle gulv: en stenbrolægning. Og i alterbordet fandt man resterne af det gamle stenalter, og under en tilhugget sten: et lille relikviegemme med en blykapsel, der indeholdt nogle gamle mønter og noget fuldstændig hensmuldret stof, som altså skal have været del af en kjortel, tilhørende en helgen, måske kirkens navnehelgen, Sct. Georg. -Sådan gjorde man altid ved en indvielse: anbragte noget, man henførte til en af de fromme helgender, et stykke ben eller tøj eller noget andet, der havde tilhørt helgenen. Dermed var kirken helliget og indviet til den store, hellige, almindelige katolske kirke.

Oven på alterbordet anbragtes o.å. 1500 den gotiske altertavle. Som den fremstår nu, står den i sin oprindelige enkelhed, men indtil 1950 var der to ekstra ting oven på den. Først det lille skab, der hænger på skibets sydvæg, midt på en planke, hvor vi til venstre finder Sankt Jørgen med løftet hånd, hvori sværdet mangler, og med foden på den fældede drage, fra hvilken han har befriet den fromme prinsesse Kleodolinde. Til højre på planken ses Øster Alling kirkes navnehelgen, Sankta Katharina, med det sværd, hvorved hun ifølge legenden blev martyr. Dette skab med de to figurer stod oven på altertavlen, men har ikke hørt hjemme der. Og så var ovenover igen anbragt trekanten fra lydhimlen med et kors øverst.

Men ved restaureringen var det nødvendigt at hæve altertavlen, og så var der ikke længere plads til trekantgavlen med korset, og så fik også det lille skab og vore to helgener deres nuværende plads. Vi har nu i al sin enkelhed det smukke skab på alterbordet. For et skab er det, med et rum i dybden og med to låger lukket op fra midten, også de: indrettet til at rumme et indhold.

Og så kan vi da lukke skabet i, og væk er alle de prægtige figurer, og mærkelig er forandringen - men helt uforståeligt er skabet ikke i lukket stand. For i 1700-tallet blev der uden på den venstre skabslåge malet et billede, der viser Jesusbarnet i Bethlehems stald, og på den højre låge viser et maleri Jesus, der gravlægges i Josef af Arimathæas have. Man har vistnok haft skabet lukket til i fastetiden, eller på andre tider eller dage i kirkeåret. Men har jo også ganske simpelt kunnet læse det, læse figurerne inde, hvad der som bekendt godt kan gøres behov i vore dage. Men lad os se ind i det fuldt udslåede alterskab. Og så ser vi da ind i en himmelsk verden! Ja, det fortæller den blå baggrund og det gyldne snitværk, at det er det overjordiske, vi skuer imod, - og så er der da også som midtpunktet Gud selv, Faderen, siddende i magt og herlighed på sin gyldne trone. NÅDESTOLEN kalder vi denne fremstilling af Gud Fader. Stolens hjørnestolper rager op i baggrunden, men nåden er i korset. Og i Gud Faders ansigt. Man har tænkt sig, at Faderen skulle have siddet med en Kristusfigur i stedet for korset, men hans hænder er skåret til, til at bære netop et kors.

Så står da korset som nådens tegn i altertavlens midte. Og Guds ansigt afspejler megen følelse, ja, lidelse, men korset rummer jo også det dybe, at - som evangeliet siger - »Således elskede Gud verden, at han gav sin søn den enbårne, for at hver den, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv.« - Til venstre i midterskabet ser vi så en pave, den himmelske nådes formidler på jorden, løftende sin hånd velsignende mod menigheden. Og til højre den hellige Frans af Assisi, fader til franciskanernes munkorden. Han viser for menigheden frem: sine hænders sårmerker, fremkaldt af hans hengivne fordybelse i Jesu lidelse på korset - sådan som legenden beretter det.

I den venstre fløj dør ser vi øverts apostlene Peter - med nøglen -, Johannes med kalkan og Paulus, som er trådt istedet for den ene Judas. Nedenunder følger Jakob den store, Thomas og Jakob den lille - med muslingeskallen, som man får et eksemplar af, når man på Sankt Ibs (Jakobs) dag besøger hans valfartssted i Spanien. I højre fløj ser vi øverst Simon, Andreas og Bartholomæus, og nederst Markus, som har afløst en anden af apostlene, og Matthatias, der jo kom ind i apostlenes tolvkreds i stedet for den Judas, som forrædt Jesus.

Disse tolv apostle var noget ramponerede, da maleren Ingolf Røjbak mødte dem i 1950. Han skriver i sin rapport: »Peters højre hånd og nøgle var borte. Johanneses højre hånd nyere. Paulus' sværd borte. Jakob den yngres muslingeskal væk og hans venstre hånd delvis ødelagt. Simons sav borte. Bartholomæus' knivblad og Matthatias' sværdklinge forsvundet. Filips korsstav manglede.« - Konservatoren melder i sin rapport: »Altertavlens snedkerarbejde er omhyggeligt gennemgået. Både skabets og fløjenes karme måtte skilles ad og limes sammen på ny. Alle fuger er limet. I øverste søndre hjørne af skabets bagklædning skrælledes det mørnede træ bort fra bagsiden, hvorefter brudstedet fyldtes op med en vox-harpix-masse, i-

blandet groft savsmuld, og der blev indlagt trådvæv.« Men smuk og velbevaret træder den 500 år gamle altertavle i dag frem i korrummet.

Her i skibet er den ældste genstand døbefonten. Den er af granit, enkelt udformet, og helt glat, men med en smuk tovsnoning foroven, der kan minde om stenmesteren Horders arbejder. Fontens fod skal ligne den i Sunds kirke, som beskrives således: »en pyramidestub, profileret med rundstave og en tovsnoning samt en art hjørneblade, fremkommet ved, at den øverste tovsnoning er ført ned til den underste.«

Efter reformationen i 1500-tallet blev så kirken forsynet med sit stoleværk. Prædikestolen er fra o. 1580, af egetræ og med fire felter, portalformede, som har båret malede billeder af de fire evangelister. De var dog så udviskede og ødelagte, at kirkemaleren ved restaureringen ikke forsøgte at drage dem frem, men i stedet malede stolen i dens lyse, blå farver.

Lydhimlen er - som i Ø. Alling - lidt yngre end prædikestolen, i fyrretræ, med fem høje spidse gavle, hvoraf altså den ene findes på indersiden af korbuen. Kirkemaleren skriver: »I himlens frisefelter er på sort bund fundet rester af dansk skrift i gul farve med guldglimmer. Indskriften var vanskelig at klare. I nogle tilfælde var bogstaverne helt borte, men havde sat sig læselige spor i træet. Den nu helt fremdragne indskrift er fra Davids salme 89, vers 16: »Salige de folk, som kan fryde sig, de skulle vandre i lyset (gl. da.: »liuset«).«

Kirkebænkene er fra nyere tid, uden gamle stolegavle. Nede ved orgelet er anbragt et parti af det gamle alterbordspanel. Kirkeskibet, som hænger mellem messingkronerne, er en fregat, udført af pastor Krogh og ophængt i 1932. Ved opgravning af kirkegulvet fandt man i midtergangen liggende tre barnekister - historien bag denne begravelse er ikke kendt.

Kirkens våbenhus er bygget til omkring mandsdøren i 1500-tallet, og man fandt da anledning til at indmure to korsmærkede gravsten fra 1200-tallet, en i hver side af våbenhuset. En tredje gravsten af samme slags blev lagt som tærskelsten under våbenhusdøren, og træskoene har trampet et stykke af dens overflade. Det var tre sten med kors på, og over den inderste indgangsdør ses som overligger en aflang granitsten med tre kors indhugget.

Nævnes her til sidst må kirkeklokken. Den er fra 1300-tallet og har altså hængt i sit gavlhul i 600 år og bragt budskaber ud til sognets folk, og morgen og aften mindet dem om dåben i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Og søn- og helligdage har den ringet ind til gudstjeneste, og om hverdagen stundom til bryllup eller jordefærd. Ringet ind til den kirke, der i 1553 skulle være nedbrudt og i 1960-erne overlevede planer om at gøre den til begravelseskirke, men som nu - efter 830 års brug - stadig i bedste velgående er Vester Alling sogns kirke.

Endelig hjemme igen.

AF VIBEKE NIELSEN
museumsinspektør, Auning.

Den 17. august 1981 svingede en lastbil ind i gården på Gammel Estrup. Kyndige hænder tog fat på at læsse en stor genstand, som man tydeligvis skulle behandle varsomt, ud af bilen og bære den op ad tårntrappen til 1. sal. Lidt efter kørte bilen igen, og det hele så meget dagligdags ud. Og dog var det et af herregårdens gamle pragtstykker, der efter 51 års vandringer på fremmede steder var kommet hjem. Genstanden var det store spejl, som ses på billedet side 25. Billedet må tale for sig selv, det er næsten umuligt at beskrive sådan en ting. Nævnes skal det kun, at hele rammen er ægte forgyldt, og at den samlede højde er 2,24 m. Iøvrigt kan det jo lade sig gøre at få det at se, da det nu er udstillet i den store stue ved siden af Riddersalen, som var spisestue, da huset var beboet. Vi ved ikke, hvor i huset dets plads var dengang. Det kan også have skiftet plads i tidens løb, for det er en gammel ting. Ved dateringen må man se på stilen, og - med den usikkerhed der altid vil være - siger den nok snarest omkring 1720. Det var netop et tidspunkt, hvor der skete meget på Gammel Estrup, som da fornylig var overtaget af oberst Christen Skeel og hans unge hustru Augusta f. Wintherfeldt. De satte hele huset i stand indvendig og kom således i høj grad til at præge det. Det er dette unge pærs værk, man endnu ser i de malede paneler og vinduesnicher i de mindre rum i sydløjen og velsagtens også i adskillige af stukofterne, i hvert fald i Riddersalens. Det var nok også tiltrængt med en større istandsættelse, for huset havde det meste af tiden stået næsten ubeboet, siden Christen Skeels fader, kammerjunker Jørgen Skeel, så pludseligt døde i 1695, et par måneder før sønnen blev født. Det er nok hele denne situation med opvågnen til et nyt liv, man skal forestille sig, når man tænker på spejlets første indtog i huset.

Kan det end have skiftet plads inden for husets mure i løbet af de næste godt 200 år, har det dog stedse været at finde på Gammel Estrup. Det er nemlig blandt de ting, der i november 1926 blev solgt ved en af de store auktioner, efter at den sidste Scheel på Gammel Estrup var død (familien stavede navnet således siden engang i 1700' tallet). Det er endda afbilledet i kataloget til Winkel & Magnussens auktion over »Malerier, Gobeliner og Antikviteter fra Gammel Estrup«, som blev holdt på Charlottenborg over to dage. Det er katalogets nr. 96 af ialt 149 numre. Selv om det ikke havde kunnet identificeres så sikkert ad denne vej, ville der dog ikke have været tvivl om, at det stammede fra Gammel Estrup, da det har »stamhusseddel« på. Disse små firkantede sedler med teksten »Stamhuset« efterfulgt af et tal, alle ganske ens, og tallene på dem alle tilsyneladende indføjede af den samme hånd, er påklæbet en mængde af stedets gamle inventar. Deres funktion må have været at sikre de ting, der som tilhørende stamhuset var bundet og ikke måtte afhændes, i en situation hvor der ellers blev solgt en del. Formentlig hænger det sammen med opgøret efter Jørgen Scheel, der omkring 1800 satte så mange rigdomme over styr; men det bliver en fremtidig opgave at finde den til sedlerne svarende fortegnelse, når der bliver tid til større arkivundersøgelser.

»Vores« spejl er »Stamhuset nr. 291«. I 1926 blev det købt af hofbundtmager Bang for 2000 kr. I 1946 købte Frederiksborgmuseet det af kunsthändler Ferlov. Spejlet var Frederiksborgs gave til Gammel Estrup ved 50-årsjubilatet i august 1980. Når det først nåede frem et år senere, skyldtes det problemer med den meget krævende transport.

På billedet ses spejlet sammen med en konsol, ligeledes forgyldt og med rødbrun marmorplade; stilen i konsollen svarer til spejlets, og billedet viser de to ting, som de nu er udstillet. Der findes endnu en konsol nøjagtig magen til denne, og disse to blev købt af Frederiksborg hos kunsthändler Ferlov i 1950. Den herværende blev umiddelbart efter købet deponeret på Gammel Estrup, den anden efter istandsættelse udstillet på Frederiksborg. Det er noteret i registraturen, at de stammer fra Gammel Estrup, og der henvises til oplysningerne om spejlet. Herefter har ingen været i tvivl om, at disse ting hørte sammen, og man har uden betænkning draget den konklusion, at når der er to konsoller, har der også været to spejle, hvoraf det ene altså er forsvundet. Der er bare et par indvendinger mod denne teori. For det første er der ikke stamhussedler på konsollerne. Det udelukker absolut ikke, at de er fra Gammel Estrup, og det er der næppe heller tvivl om, for de er sandsynligvis identiske med 1926-katalogets nr. 107 og 108. Men - og det er den anden indvending - de sælges ikke sammen med spejlet og synes i det hele taget ikke at være sat i forbindelse med det ved den lejlighed. Der er jo f.eks. flere andre numre imellem. Og - vigtigst - der er kun ét spejl i 1926. Man fristes nu til at afvise som en fejlfortolkning, at spejlet og konsollerne har noget med hinanden at gøre. Men det er nok alligevel en lidt forhastet slutning. Der kan måske findes andet materiale til

Foto: Lennart Larsen

belysning af sagen. Her kommer et inventarium fra 1920 os til hjælp. Det er en tak-sation af indboet og har formentlig forbindelse med den da nært forestående lens-afløsning. Blandt indboet nævnes mange spejle. Selv om vi her kan koncentrere os om »pillespejle«, får vi et antal af ni rundt omkring i huset. Da beskrivelsen er meget summarisk, er det ikke let at se, hvilket der kan tænkes at være det, vi har brug for. De priser de er vurderet til, er naturligvis i en anden størrelsesorden, end vi kender idag på noget tilsvarende; men de kan dog bruges til at placere dem i for-hold til hinanden. Ser vi nu bort fra de pillespejle, om hvilke der udtrykkelig næv-nes et materiale eller et stiltræk, der ikke kan passe, står vi tilbage med seks mulig-heder: to par begge med konsoller og to enkelte hvoraf det ene med konsol. Dette sidste er med sin konsol vurderet til 150 kr. Det er næppe det, vi har brug for her, for det hører som nævnt sammen med en konsol, mens der ikke nævnes en anden magen til, ja, ikke en eneste konsol uden spejl. De to par betegnes begge »pillespej-le i forgyldte rammer og konsoller med marmorplader«. De er vurderet til hen-holdsvis 500 og 600 kr., altså henholdsvis 250 og 300 kr. for et spejl med konsol. Det ene par er uden tvivl de to store spejle fra slutningen af 1700' tallet med konsol-ler med hvide marmorplader, som nu står på hver sin side af det vestvendte vindue i det såkaldte Store Kabinet. Det andet par kan være værd at se nærmere på i den aktuelle sammenhæng. Den sidste mulighed er i inventariet betegnet »pillespejl i forgyldt ramme«, er uden konsol og vurderet til 85 kr. Det kunne umiddelbart lyde som det rigtige, hvis vi forkaster forbindelsen mellem det omhandlede spejl og de to konsoller. Imod det taler til gengæld afgjort vurderingen. Det kan ikke være rig-tigt, at et sådant pragtstykke, som vi har for os, er vurderet til ca. 1/3 af de andre; det må være et af de dyreste, man havde. Og det er også utænkeligt, at det har hængt i et af de mindre anseelige værelser ovenpå som det nævnte.

På dette sted bør det understreges, at et endeligt bevis kan man ikke nå til på det foreliggende grundlag. Men den konklusion, der nu tegner sig, må være, at de to spejle med konsoller, der vurderes til 500 kr. er de to i Store Kabinet (som museet endda tilsyneladende har fået anbragt på deres gamle plads), og at af de to spejle med konsoller, der vurderes til 600 kr., er det her omhandlede det ene, mens det andet på en eller anden måde er kommet fra det i perioden 1920-26, og at det er rimeligt at antage, at det er konsollerne til disse to, der nu er henholdsvis på Gam-mel Estrup, sammen med spejlet, og på Frederiksborg, således som man i årevis har ment. Den, der i sin tid har givet Frederiksborg de oplysninger, der kæder spejlet sammen med konsollerne (kunsthandler Ferlov?), kan jo endelig have vidst det med sikkerhed, selv om det ikke er oplyst, hvor denne viden stammede fra. Der mangler dog stadig forklaring på, hvorfor der ikke er stamhusedler på disse to konsoller, når der er det på dem i Store Kabinet.

Kan man iøvrigt godtage det ovenfor skitserede, begynder man selvfølgelig at spe-kulere på, hvor det andet spejl nu er henne, hvis det ikke simpelthen er gået i

stykker. Man kunne forestille sig, at det var der endnu i 1926, men ikke blev solgt og derfor ikke er med i kataloget. Hvad om der nu var en af arvingerne efter den afdøde grev Christen Scheel der holdt så meget af disse spejle, at vedkommende måtte have et af dem, men ikke havde plads til dem begge, måske enkegrevinden selv. Nej, nu løber fantasien vist af med os; vi må indrømme, at det næppe kan opklares.

I 1920 var det spejlpar, vi nu er nået frem til, anbragt i Riddersalen. Den lik efter alt at dømme sit præg i oberstens og Augusta Winterfeldts tid, i 1720'erne, da Gammel Estrup vågnede op af sin Tornerosesøvn. »Vores« spejl passer også i stil til dette rum. Blot kunne man idag ikke tænke sig at hænge spejle, billeder eller andre ting ovenpå gobelinerne, som man ser det på billeder fra tidligere tid i huset. Da spejlet desuden alligevel ikke kunne komme på sin gamle plads, om også vi kunne regne os frem til den, fordi denne har forudsat to spejle, er det forsvarligt at lade det hænge i den tilstødende spisestue, hvis øvrige inventar også stilmæssigt passer sammen med det. Og hvem ved, om det ikke også har hængt der før; kun ikke på den nuværende plads, for der kan det ikke have nogen pendant.

Men hjem kom det i hvert fald til sidst, ligesom så meget andet af Gammel Estrups tidligere inventar, takket være den store velvilje, Herregårdsmuseet nyder godt af fra mange sider.

Et stykke socialhistorie.

AF KLAUS MOLTESEN

Gårdejer, Hørning.

Under istandsættelse i anledning af forstanderskifte på Hørning Hospital, mere korrekt »Den Hørningske Stiftelse« fandt man under gulvet en flaske med et stykke papir, hvorpå murer og tømrer havde skrevet, at de var færdig med bygningen 1. september 1880.

Det foranledigede, at der 5. oktober 1980 afholdtes en fest i anledning af 100 året. Denne indledtes med festgudstjeneste i kirken og derefter kaffebord og samvær i forsamlingshuset hvor Stiftelsen var vært.

Til sidstnævnte afdeling fik jeg lov til at fortælle hvad jeg kaldte erindring og før erindring om Hospitalet (som vi stadig kalder det) og de mennesker der har boet der. Ligeledes udtalte jeg min hyldest til en 100 årig, der trods flere hårdhændede angreb stadig har stil og værdighed i behold.

Bygningen blev officielt indviet af biskop Brammer, Århus, d. 21. december 1880. Da det ofte viser sig, at mange her på egnen spørger, hvad er det egentlig for noget med det hospital, og navnet i sig selv er det latinske ord for *tilflugtssted*, er det anledning til følgende, som ikke må opfattes som noget særligt videnskabeligt; men måske som en opfordring til det.

Al skrevne kilder er der i Randers Amts Historiske Samfunds Årbog 1937, en meget udførlig artikel af tidligere forstander på Jægerspris, daværende ejer af Pindsminde R. T. Høj, om oberst Hans Friis' levned og »Den Hørningske Stiftelse«.

Årbogen er udsolgt, men kunne måske genoptrykkes, her vil jeg henvise til artiklen om Hørning kirke i vort årsskrift 1980 hvor der findes grundplan og billede af det gamle »Hospital«, som vi stadig kalder det, samt en kort beskrivelse af oberst Hans Friis' familieforhold og uddrag af fundatsen for Stiftelsen.

Det gamle Hospital har vi en beskrivelse af i en brandprotokol, bygningen var

Parti fra Hørning v. Randers

12½ alen bred, 29½ alen lang mod syd, samlings- og opholdsstue i øst 10 x 9½ alen og bryggers i vest med eneste indgang, ivoirigt med samme mål som opholdsstuen. Ligeledes findes som også nævnt i skriftet om Hørning kirke, R. Mariager, »Hørning sogns Historie«. Fortælling og overlevering har jeg fra mange. Især min farbror Jens f. 1873, var en god fortæller, der tydeligt huskede den gamle bygning og mange af dens beboere, for ham var det en stor oplevelse, da den nuværende bygning blev opført.

Hospitaler har der været mange steder, og da herremændene var kirkeejere og nogle af dem følte et socialt ansvar, blev de gerne placeret i nærheden af kirken. Hospitalet i Auning har visse dimensioner tilfælles med det gamle hospital i Hørning, hvilket kunne give anledning til en mere grundig sammenligning.

Det gamle hospital var som tidligere nævnt bygget i korsform, hvor den nord/sydgående fløj var beboelse, østfløjen opholds- og arbejdsstue, med bilæggerovn som eneste varmekilde, herpå anbragte beboerne så hver en teglsten, som man tog med i seng i sit uopvarmede værelse. Det kunne give stridigheder om de bedste pladser på ovnen, som så mange andre daglige små ting når 12 mennesker skulle være sammen døgnet rundt. I fundatsen er anført et mulktssystem for uhøvisk tale og uomgængelighed at bøde til »Guds Kiste«, og det ville være blevet til et anseeligt beløb, om det hele var blevet inddrevet. Siden er man blevet mere fredelige, og jeg husker ikke noget særligt i den retning, dog var der engang der blev råbt lidt højt på gangen, da var der en mand der hed Marius, han holdt sig ellers mest for sig selv, som syntes det blev for galt, og kom da frem i sin dør og sagde med værdighed »A vil bare gøre jer opmærksom på, at vi bover i en adelig stiftelse«.

Rækken af organister er anført i årsskriftet 1930, og her vil jeg supplere med et citat fra den gamle fundats. »Til bogholder og tilsynsmand ved Hospitalet samt orgelmester ansætter jeg min kammertjener Ludolph Münich, der tillige skal læse med de 3 drenge, der foruden de ordinære 11 medlemmer skal optages i Hospitalet. Herfor nyder han landgilde og herlighed af Lindbjerggaard, som orgelmester landgilde og herlighed af en gaard i Hinge, samt Jens Skomagers boel i Hørning, for daglig morgen og alienkor med lemmerne og børnene og leje på orgelværket får han landgilde og herlighed af det boel jord der hører under Anders Lassens gård«.

Organistgården- hospitalsgården eller som de gamle sagde - den halve gård (et udtryk der nok stammer fra udskiftningen) nævnes i 1688, da den var udlagt til Kirkens vin og brød - den skulle svare landgilde og herlighed.

Organisterne har indtil Tvilstedgaard blev kaldet i 1866 selv drevet landbruget, en enkelt nok mere landbrug end orgel, idet en af Ring'erne havde organist Lind til at spille for sig. Det har nok været den samme Ring som sammen med min tipoldemor, eller Madam Jeusen havde bestemt, at vejen til Moeskær skulle gå i skellet mellem gårdene, så de lik mere regulære marker. Det blev dog iflg. den gamle sognerådsprotokol, forhindret af talrige protester fra det østre sogn. Slægten Ring havde embedet i 5 led og betragtede det næsten som en rettighed, der som tidligere nævnt blev afbrudt i 1866.

Siden kirken blev selveje i 1947 er organiststillingen som ved andre kirker, og jorden er forpagtet ud. Der har været mange forpagtere siden 1866, og der har altid været drevet godt landbrug.

Endvidere står der i fundatsen: »Og som der endelig behøves, en med alder rørig enke, der kan betjene lemmerne og især de sengeliggende, så skal den dygtigste man kan få, uden børn og andet anhang dertil indskrives som skal have sit værelse i forstuen, at hun altid kan holde døren lukket og desbedre betjene lemmerne«. (her er et afsnit om lønforhold o.a.) Citatet slutter »Når hun bliver gammel og skrøbelig, har hun ret til at stå først for tur når et værelse bliver ledigt«.

Der har været mange brave koner, der har haft den stilling gennem årene, og den daglige rytme og atmosfære var meget præget af dem.

Hele den vestre fløj af den nuværende bygning var køkken, samlingsstue og bryggers, der var et mægtigt komfur, der skulle være plads til alle, da de fleste selv lavede mad, og kun de svageste købte mad meget billigt hos stuekonen som hun kaldtes i daglig tale. Mændene gjorde sig fortjent til mad ved havearbejde og brændebæring. Madlavningen gav anledning til kontroverser, men også til mange godmodige og morsomme bemærkninger.

Vaskedagene måtte alle hjælpe til, og det var hårdt arbejde, de inderste klædningsstykker var jo noget kraftigere end i dag, så der skulle lægges kræfter i.

Bagedagen husker jeg kun svagt. Der var en stor god ovn, og tidligere da man fik

mel fra de omkringliggende møller kunne man supplere indtægterne ved salg af brød.

Brændet var også en vigtig sag. I nyere tid fik man udelukkende købetørve, og alle hjælp til når der kom tørve hjem. De skulle stables fint i det store tørvehus i udhuset, og så ikke mindst fyring i 12 kakkelovne med ren- og vedligeholdelse. Tidligere var gårdene i byen pligtige til at levere tørve; vi har i arkivet et par retssager om denne pligt, som er gået hospitalet imod. Det har de øvrige bymænd vel så opfattet som principsager, og pligten er ophørt.

Som slutning på dette afsnit et kort citat fra fundatsen. »Der skal altid være 14 lemmer (11 gamle og 3 skolebørn) i Hospitalet efter de 14 nummererede loger. Hver skal månedlig have til sul og kost 2½ skp. mel og 2½ skp. malt. Til klæder hver juleaften 8 alen god grå vadmél, 12 skill. alenen til en kjole gjort eftersom de nu forefindes.

6 alen godt blågarnslærred a 7 skill., til et par sko 4 skill., til sylø 6 skill. Det bliver for dem alle 14 til 35 Rd. årlig.

Kornet til deres sul og kost er 105 tdr. som skal ydes in natura af møllerne i hver måned«.

Som det kan ses af ovenstående har der med fremsynethed været tænkt på det hele, og hvis de nævnte ydelser blev omsat i nutidens pris ville det ikke være så dårligt. Den gamle fundats fra 1697 var i kraft, indtil en ny og mere tidsvarende stadfæstede i 1895.

En vending som ofte blev brugt tidligere var »I Hospitalet får man husly, lys og brændsel samt lægehjælp, medicin og klædespenge«. Den var dækkende indtil man i 1930'erne fik suppleret med folkepension.

Nu er hospitalet ombygget og fungerer som pensionistboliger med deraf følgende sociale rettigheder. Der har været mange beboere i de snart 300 år hospitalet har fungeret. Et gennemgående træk er nok, at alle har haft et arbejdsomt virke, før de er kommet der. R. T. Høj anfører »Hospitalet er kort fortalt et hyggeligt velholdt hjem for hæderlige gamle mennesker, der efter et arbejdsomt liv her kan nyde en sorgfri alderdom«. Gennemsnitsalderen har altid været høj, og flere har opnaet at blive over 90 år gamle, og kun en enkelt er blevet bortvist på grund af upassende opførsel.

I den varme tid opholder man sig meget i haven og går alt efter kræfterne en tur hen ad vejen og omkring kirkegården. I min barndom og ungdom var der plæne udenfor, hvor vi samledes til leg og samvær og undertiden lyttede til beboernes fortælling og erfaring.

Tiderne ændrer sig, der er nu ansat forstanderpar til at forestå det daglige, der er samvær ved festlige lejligheder og 5 dage om ugen er der fælles morgensang. Sygeplejerske og hjemmehjælper kommer daglig og beboerne får besøg eller bliver afhentet til familiefest eller udflugt.

Marius Saaby

Den 22.10.1980 afgik Marius Saaby ved døden. Han var født på en mindre ejendom på Tustrup mark, men flyttede efter giftermålet ind på et statshusmandsbrug på Tårup mark.

På trods af en slidsom hverdag formåede Marius Saaby igennem årene i sin egen skab af amatørarkæolog og meget aktiv forsker, at samle en stor oldsagssamling, som han havde bestemt at offentligheden i hans hjemkommune, Auning, samt Sønderhald kommune som helhed skulle have gavn og glæde af.

Marius var en rigtig forsker og en der gjorde sig mange forestillinger om, hvad tingene havde været brugt til, og her gjorde hans praktiske erfaring, at han mange gange var i stand til at gøre de professionelle opmærksomme på ting, som de ikke havde lagt mærke til.

Han nøjedes ikke kun med at samle. Igennem årene blev det til flere publikationer fra hans hånd, således »Barndomslandet«, »Fuglsø Mose« og »Hevring Ådal« foruden et utal af avisartikler. Herudover har han meget omhyggeligt foretaget notater om fundsteder og beskrivelser af de oldsager, han har fundet. Med Kulturhistorisk Museum i Randers har han også haft et udmærket samarbejde og har henhedt museets opmærksomhed på mange fund, ligesom han igennem årene var en betroet udgraver af mange fortidsminder på egnen.

Takket være Marius Saaby ved vi i dag mange ting om Auning sogns fjerne fortid, og han har med sin overdragelse af den store samling til Lokalhistorisk Forening skabt et varigt minde om sit virke på egnen.

Årsberetning 1981.

En beretning kan let blive en gentagelse. I vor forening er vi nok ved at skabe gode traditioner, som vi må se at leve op til, og som kan være et mål i sig selv.

Forgangne år adskiller sig ikke væsentlig fra tidligere, dog ville det være rart med lidt mere gnist,- bestyrelsen ville være meget taknemmelig for ideer og bistand til at få dem realiseret fra medlemmerne.

I foreninger med praktiske, økonomiske eller politiske formål kan der bruges mange ord på at få afløb for utilfredsheden, vi kan kun være tilfredse og er særdeles taknemmelige for bidrag og støtte som vi har modtaget. En særlig tak til medlemmerne der trofast møder op.

I arkivet ligger det lidt tungt med aktiviteter, vi kunne ønske lidt flere besøg, og dog hvis der kommer mange, har vi ikke plads, skulle vel også have lidt mere at byde på; men kan dog altid hjælpe ind på et spor, hvor man kan få yderligere oplysning. Vi har fornylig modtaget de sidst tilgængelige kirkebogskopier, de er sendt til indbinding og vil være til rådighed først i det nye år.

Som det fremgår af det heri trykte regnskab, er der ikke sket store økonomiske ændringer. Det har været best. hensigt, at tilskud anvendes i almen interesse (reoler, kopier og inventar). Årskiftet kan vel også kaldes almen interesse, det belaster nok økonomien rigeligt; men kan vi fremdeles få et indhold af lødig og varig værdi, er det vel prisen værd. Det er dog beskedent, sammenlignet med de dynger af fornuemme tryksager med forretn. mæss. og politisk indhold der øses ud over os i årets løb.

Arbejdet i den arkæologiske gruppe har i 1981 stået i Marius Saaby samlingens tegn. Foreningen havde i starten håbet på, at der ville vise sig muligheder for at vise samlingen i et separat lokale eventuelt i forbindelse med Auning skoles oldsags-samling, men de førte forhandlinger viste, at skolen ikke for nærværende var i stand til at afse lokaler til et sådant formål.

På trods af de trange pladsforhold i arkivlokalerne blev det besluttet at samlingen skulle opstilles i arkivet, og med velvillig assistance af produktionsværkstedet blev der fremstillet en montre, der dels kunne vise en del af samlingen og dels kunne tjene som opbevaringssted for resten.

Den 19. september 1981 kunne samlingen herefter indvies i overværelse af ca. 50 gæster, og Anna Saaby overdrog ved gavebrev samlingen til foreningen, ligesom der af flere af de tilstedeværende blev talt om Marius Saaby og den indsats han havde gjort for at bevare minderne om Auning Sogns fortid.

Sidste år blev der appeleret til beboere, der lå inde med oldsager fundet i sognet, således at genstandene kunne blive registreret og derved være med til at give et billede af oldtidens mennesker og deres levevis. Gruppen vil også i år gentage appellen, og det kan loves at effekter, der i registreringsøjemed udlånes til foreningen vil blive tilbageleveret inden for rimelig tid. Når oldsagen efter registrering tilbageleveres, er den påført et lille nummer, og der medfølger en tegning og beskrivelse af den.

Så hvis du har en oldsag liggende og gerne vil have besked om, hvad den har været brugt til, og hvor gammel den er, kan du henvende dig til Lokalhistorisk forening eller Preben Strange, Skovduevej 60, Assentoft, 8900 Randers. Tlf. 49 52 84.

Den 11 sep. 1980 var Vester Alling kirke stedet, hvor sognepræst Jørgen Michaelsen fortalte om kirkens og sognets historie. Med Jørgen Michaelsens helt fantastiske måde at fortælle på, blev det en indholdsrig aften.

Året 1981 indledte vi med en foredragsrække på ialt 6 aftener. Det første foredrag havde titlen »Arkæologi«. Over dette emne fortalte mag. art. Søren H. Andersen. Denne gav en virkelig god gennemgang af den kulturelle udvikling i den ældre stenalder.

Søren H. Andersen er absolut en kapacitet på sit område og en vi bør forsøge at få til kommunen igen.

De to næste aftener dækkede over emnet åndelige vækkelser gennem perioden 1800 til 1914. Foredragsholderne var universitetslektor Vagn Waahlin og stud. mag. Henning Lauridsen.

Vagn Waahlin, som vi også hilste på sidste år, er også en som er værd at bevare forbindelsen til.

Fjerde aften var emnet udvandringen ved cand. mag. Thomas Thomsen. Perioden som blev behandlet var 1870 til 1914.

De to sidste aftener blev den økonomiske krise i trediveerne behandlet af universitetslektor Erik Strange Petersen. Strange Petersen var også vores gæst sidste år. Han har en stor indsigt i økonomiens historie.

Den 24 feb. blev vores generalforsamling afholdt i Langkastrup forsamlingshus. Efter den mere alvorligere del fik vi foredrag med lysbilleder af museumsinspektør Svend Nielsen. Emnet var Landbohistoriske billeder, et område som Svend Nielsen kunne fortælle en masse interessante ting om. Den 21 maj var det nye Borgerhus i Assentoft rammen om et arrangement, hvor Gunner Vestergård fra Assentoft viste et stort udsnit af sine lysbilleder. Det var specielt billeder fra det gamle Assentoft, Uggelhuse, Floes og Virring. Gunner Vestergårds samling er et virkeligt fint stykke arbejde, som vi håber han fortsat vil udbygge, og at det bliver bevaret for eftertiden.

Vores årlige sommerudflugt fandt sted den 9 juni. Det var en Allingå-tur, som foregik i den sydlige ende af kommunen. Stednavnene Ræybro, Fløjstrup, Sjellebro, Hørning, Birkehuset, Hald sø, Årslev, Krogsager fortæller lidt om hvor vi kom omkring. Aftenen sluttede med kaffebord i Vester Alling forsamlingshus.

Indvielsen af Marius Saabys samling, som er det siden sidst forløbne års seneste arrangement, er omtalt ovenfor.

LOKALHISTORISK FORENING for SØNDERHALD KOMMUNE
REGNSKAB 1980

Indtægter

Beholdning	kr. 10245,15
Medlemskontingent 80	kr. 2180,00
Medlemskontingent 81	kr. 780,00
Salg af årsskrift	kr. 550,00
Arrangementer	kr. 372,00
Bidrag Djurslands Bank	. . .kr. 200,00
Renter	kr. 769,90
Diverse	kr. 7,00

Ialtkr. 15104,05

Udgifter

Arrangementer	kr. 1321,99
Annoncer	kr. 527,08
Årsskrift (SLF)	kr. 800,00
Abonn, affoto, o.a. til arkiv	.kr. 2443,59
Kontingent SLA	kr. 250,00
Kontingent SLF	kr. 171,20
Kursusudgifter	kr. 1440,00
Adresseringsmaskine	kr. 1019,92
Kuverter, brevpapir	kr. 1150,00
Porto	kr. 1595,70
Kontor	kr. 161,44
Gaver	kr. 192,50
Diverse	kr. 156,60

Ialtkr. 14230,02

Check	kr. 472,34
Giro	kr. 875,86
Sparekasse	kr. 2268,03
Kassebeholdning	kr. 257,80
	3874,03

15104,05

15104,05

I 1980 var der 219 medlemmer.

Tilskud fra kommunen kr. 22490,00

700 årsskrifter 1979	kr. 9565,55
Sølvskærm	kr. 657,00
Skrivemaskine	kr. 2164,50
Båndoptager	kr. 500,00
Skilte	kr. 1102,00
Årsskrifter 1980	kr. 2440,00
Kopiering, landsarkivet . .	kr. 6000,00

Kr. 22429,05

Ovenstående regnskab er dags dato gennemgået. Bilagene er sammenholdt med kassebogen. Sparekassebogen er forevist ligeledes giro. og checkkonto. Kassebeholdningen pr. dato fandtes tilstede. Iøvrigt intet at bemærke.

D. 5/2 1981
Adolf Reimers

Arkivets adresse og åbningstid:

Den gamle inspektørbolig, Sdr. Fælløvej 2, 8963 Auning - hver torsdag kl. 15-17 og 19-21.

FORMAND:

Gårdejer Klaus Moltesen, Hørning, 8900 Randers - tlf. 49 43 23

NÆSTFORMAND:

Ingeniør Bjarke Thomassen, Nedergårdsvej 4, Langkastrup mk. - tlf. 49 41 12

KASSERER:

Fru Helga Sørensen, Årslev, 8900 Randers - tlf. 49 13 40

SEKRETÆR:

Fru Else Pedersen, Enighedsvej 42, 8963 Auning, tlf. 48 42 36

ØVRIGE BESTYRELSESMEDLEMMER:

Gårdejer Ejvind Rygaard, Nordkystvejen 2E, Fausing, 8961 Allingåbro, tlf. 48 10 39

Sognepræst Jørgen Michaelsen, Ø. Alling, 8963 Auning - tlf. 49 20 46

Fru Vibeke Nielsen, Skovdalsvej 15, 8963 Auning - tlf. 48 36 78

Overkontrollør Preben Strange, Skovduevej 60, Assentoft - tlf. 49 52 84

VALGT AF BYRÅDET:

Gdr. Evald Nielsen, V. Alling, 8963 Auning - tlf. 49 20 94

Ekstra eksemplarer af årsskriftet 1981 kan indtil 1. marts afhentes hos ovennævnte bestyrelsesmedlemmer for 20 kr. pr. stk. Derefter kun på ekspeditionsadressen: Helga Sørensen, Årslev, 8900 Randers, tlf. 49 13 40.

Enkelte overskudeksemplarer fra 1978, 1979 og 1980 kan kun rekvireres hos ekspeditionen.

Indgang til arkivet. Se pilen.